

ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ЕМОЦІЙНИЙ НАПРЯМ НАВЧАННЯ: СУТНІСТЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.637.016:78(043.3)

*Ольга Єременко, доктор педагогічних наук, професор кафедри вокального мистецтва
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка*

ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ЕМОЦІЙНИЙ НАПРЯМ НАВЧАННЯ: СУТНІСТЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Актуалізовано проблему теоретико-методологічного забезпечення підготовки фахівців з музичного мистецтва в педагогічних університетах, висвітлено сутність екзистенційно-емоційного напрямку їх навчання.

Ключові слова: екзистенційно-емоційний напрям навчання, фахівці з музичного мистецтва.

Літ. 9.

Постановка проблеми. Розбудова сучасної мистецької освіти потребує нових підходів до підготовки музикантів-педагогів. З цих позицій, актуалізується проблема теоретичного обґрунтування й узагальнення цілей, засобів і результатів підготовки фахівців музично-педагогічного профілю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняна вища школа має значні здобутки в галузі підготовки майбутніх фахівців до діяльності у музично-педагогічній сфері (Е. Абдулін, Л. Арчажнікова, А. Душний, А. Козир, О. Михайличенко, Г. Ніколаї, О. Олексюк, О. Отич, В. Орлов, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Танько, О. Хижна, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.). Втім, аналіз методологічної та методичної літератури з досліджуваної теми, а також вивчення практичного досвіду реалізації навчального процесу на різних рівнях підготовки майбутніх фахівців дозволяє констатувати, що численні та вагомі за теоретичними і прикладними результатами надбання педагогічної науки є основою теоретичного обґрунтування якісно нових можливостей у змісті й організаційно-методичному забезпеченні навчального процесу в інститутах мистецтв педагогічних університетів та на музично-педагогічних факультетах.

Отже, **мета** даної статті полягає у висвітленні екзистенційно-емоційного напрямку мистецького навчання як одного з провідних теоретичних підходів до підготовки фахівців музично-педагогічного профілю.

Виклад основного матеріалу. Слід підкреслити, що сучасні теоретико-методологічні підходи до підготовки фахівців у галузі мистецької педагогіки впливають на вибір педагогічних стратегій і методів навчання. З огляду на те, що методологічні засади в системі освіти розуміються як найзагальніші концептуальні положення, дія яких розповсюджується на всю

педагогічну діяльність [5, 42], ми визначаємо методологічні засади означеної підготовки як систему узагальнених теоретичних знань, що виконують роль провідних концептуальних позицій, на яких ґрунтується процес підготовки фахівців з музичного мистецтва.

Обґрунтування методологічного плюралізму уможливило визначення провідних методологічних засад в теорії і практиці підготовки фахівців музично-педагогічного профілю, а саме: національна парадигма підготовки фахівців з мистецтва; гуманістична основа музичного навчання; аксіологічні підходи до навчання музикантів-педагогів; екзистенційно-емоційний напрям мистецького навчання та його акмеологічна спрямованість, а також прогностичні орієнтири підготовки фахівців.

Одним із провідних методологічних орієнтирів підготовки майбутніх фахівців музично-педагогічного профілю виступає екзистенційно-емоційна спрямованість мистецького навчання. Здобутки як філософської, так і психологічної думки [1; 4] уможливлюють розгляд проблеми екзистенційно-емоційних орієнтирів підготовки фахівців у контексті особливостей ментальності українців, провідною ідеєю якої є ідея необмеженої свободи, визнання рівного права кожної людини в суспільстві. З цих позицій, принцип творчого індивідуалізму [9, 199], що сформувався у глибинах самого способу життя предків, виявляється у здатності й бажанні брати на себе відповідальність за вибір і результати діяльності та за життя суспільства. Інакше кажучи, творчий індивідуалізм, з урахуванням особливостей психіки українців, сприяє здійсненню особистісного вибору рішень за внутрішнім ідеалом, і уможливлює ініціативність, самостійність, уміння володіти і керувати собою. Крім того, волелюбність впливає на інші риси світогляду українців, в тому числі – на екзистенціальність.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ЕМОЦІЙНИЙ НАПРЯМ НАВЧАННЯ: СУТНІСТЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Екзистенційно-антропологічні позиції світогляду, що увібрали в себе найважливіші риси української ментальності (кордоцентризм, свобода індивіда, антеїзм, екзистенціалізм, прагнення до самопізнання і самореалізації) стали підґрунтям у розробці провідних орієнтирів мистецького навчання з точки зору екзистенції.

Аналіз наукових джерел уможливує розуміння нами екзистенції як життєвого досвіду, що наповнюється емоціями, які активізують внутрішній світ людини в напрямі поєднання прагнення до самопізнання, саморозуміння з особистісними якостями, з емоційністю.

Філософські надбання екзистенціалізму в Україні пов'язані з поглядами Л. Шестова, М. Бердяєва, Л. Українки, М. Коцюбинського. Їхні філософські позиції полягають у утвердженні багатомірності людини як індивідуальності переживаючої (М. Чижевський); в пізнанні людського існування і розуміння світу через людське існування (М. Бердяєв); в дослідженні психіки особи, її екзистенційного внутрішнього світу у формі художньої творчості – потоці свідомості (М. Коцюбинський); в створенні романтично-екзистенційного художнього світу, в якому переплелися і сердечність, і моральна чистота вчинків і почуттів, і єдність особистості і природи (Л. Українка).

У довідковій літературі емоції (термін “емоції” від лат. *emoveo* – зворушую, хвилюю) визначаються як процес ситуативного переживання, ставлення до навколишніх об'єктів, реакції на зовнішні і внутрішні подразники, що мають для організму сигнальне і регулююче значення. Емоції людини відображають ставлення особистості до навколишньої діяльності і до самої себе [8, 202]. Інша довідкова література розглядає емоції як форму психічного відображення, а саме: “емоції” – це психічне відображення у формі пристрасного переживання життєвого змісту явищ та ситуацій, зумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта [7].

У психологічному аспекті специфіка емоцій виявляється у змісті відображення, його формі, характері та в особливостях структури і форми існування емоцій. В емоціях відображається ставлення індивіда до речей, людей, себе, світу через зміну власного стану, зміни в собі у формі переживань, пристрасного відображення. Крім того, двоїстий психофізіологічний характер охоплює афективне хвилювання та органічні зміни. Емоції на відміну від суб'єктивних образів пізнавального характеру, які мають чіткі аналоги в об'єктивній дійсності, відрізняються винятковою суб'єктивністю. Єдність змісту та переживань,

єдність ідеального та реального, відповідно, забезпечує структурну специфіку емоцій [6, 19]. У сучасній психологічній літературі визначається значущість творчої індивідуальності митця, внутрішніх здібностей і зовнішніх факторів їх розкриття, усвідомлених і неусвідомлених моментів творчості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Б. Теплов та ін.).

Удосконалення навчального процесу в галузі музичної педагогіки передбачає розвиток у студентів безсвідомої сфери, адже виконавсько-педагогічна діяльність забезпечується розвинутою інтуїцією та образним осмисленням художнього твору. У цьому контексті для нашого дослідження особливого значення набуває класифікація емоцій за їх змістовими характеристиками, що запропонував Б. Додонов, а саме: *альтруїстичні емоції* – виникають на основі потреби у сприянні, допомозі іншим людям: бажання приносити людям щастя і радість, хвилювання за долю кого-небудь і т. д.; *комунікативні емоції* – виникають на основі потреби у спілкуванні. Це почуття симпатії, прихильності тощо; *глицькі емоції* (від лат. “слава”) пов'язані з потребою самоствердження і слави: почуття гордості, переваги; *практичні емоції* – емоції, що викликаються діяльністю, її змінами, успішністю чи неуспішністю, труднощами здійснення: захоплення роботою: приємна втома, приємне задоволення від того, що справу зроблено; *пугнічні емоції* (від лат. “боротьба”) визначаються потребою у безпеці, інтересом до боротьби: почуття спортивного азарту, “спортивна злість”, *романтичні емоції* – устремління до всього незвичайного, таємничого: почуття містичного, почуття особливо значущості того, що відбувається, *гностичні емоції* (від гр. “знання”) мають основою потребу в пізнавальній гармонії: бажання проникнути в сутність явищ, подив при зіткненні з проблемою, радість відкриття істини, *естетичні емоції* пов'язані з ліричними переживаннями: насолода гармонією і красою об'єкта чи явища, насолода звуками, поетично-споглядальні переживання, *гедоністичні емоції* виникають на основі задоволення потреби в тілесному та душевному комфорті: насолода приємними фізичними відчуттями (від смачної їжі, тепла, сонця), почуття безтурботності, *акізитивні емоції* (від фр. “придбання, надбання”) породжуються інтересом, потягом до накопичення, колекціонування, володіння: радість при збільшенні своїх накопичень, приємне відчуття від перегляду своїх накопичень [1]. У структурі особистості ступінь представленості окремих

ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ЕМОЦІЙНИЙ НАПРЯМ НАВЧАННЯ: СУТНІСТЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

видів емоцій може бути неоднаковим; крім того, будь-яка з даних емоцій може мати велику кількість додаткових відтінків, форм вияву, може бути індивідуальною.

Рівнева класифікація емоційних процесів, розроблена С. Рубінштейном (рівень органічної емоційної чутливості, рівень предметних почуттів, рівень узагальнених світоглядних почуттів), яка відображає перехід від задоволення біологічних потреб, що пов'язане з емоційним забарвленням відчуттів до емоційної оцінки предметів і узагальненого ставлення до зовнішнього і внутрішнього світу, має дієве значення у розвитку здатності студентів емоційно-ціннісно ставитися до художніх явищ.

Дослідження екзистенційно-емоційних процесів у музичній педагогіці базується на сучасних психологічних теоріях емоцій, в яких розглядається єдність “афекту і інтелекту”, пізнавальних емоційних способів освоєння дійсності. Теорія емоцій як особливої цінності (Б. Додонов) визнає за емоціями функцію оцінювання зовнішнього і внутрішнього світу.

На основі концепції спрямованості особистості на переживання певних емоцій як цінності (Б. Додонов) в нашому дослідженні одною із провідних теоретичних положень виступає думка щодо емоційної насиченості навчально-виховного процесу в сфері музичної педагогіки, що виявляється в орієнтації майбутнього фахівця на певні переживання, які надають додаткової цінності мистецьким явищам і музично-педагогічній діяльності, що їх викликають.

Крім того, екзистенціально-аналітична теорія емоцій, у якій наголошуються на переживанні цінностей і на цінностях переживання (А. Ленгле) є провідною у розумінні ціннісного досвіду майбутнього музиканта-педагога, спрямованого на досягнення мистецької творчості, в єдності раціонального і емоційного, усвідомленого і підсвідомого начала у художньому пізнанні, актуалізації суб'єктивних і об'єктивних можливостей сприймання, оцінювання і творення мистецтва.

Тлумачення емоційно-тимічної комунікації в контексті екзистенціально-аналітичної теорії [4, 68 – 75] уможливило розуміння сутності комунікації в музичному мистецтві, за А. Ленгле, як “настроювання” слухача на той настрій, який музика доносить до його слуху, і того, що створює цей настрій (духу, тімосу: в перекл. з грецької “*thymos*” – “життєва сила”, “бажання до чогонебудь”).

Вищезазначене пов'язане з окресленням можливостей герменевтичного підходу в

мистецькій педагогіці, “який передбачає емоційно-ціннісне тлумачення мистецтва з урахуванням соціально-культурних традицій, а також особистісного художньо-творчого досвіду суб'єкта” [5, 263]. Герменевтичний підхід у процесі навчання майбутніх фахівців з музичного мистецтва забезпечує активізацію самостійного оцінювання ставлення вихованців до мистецьких образів, залучення їх до уявного діалогу з автором твору, до виявлення особистісного смислу спілкування з мистецтвом.

Процес багатовимірною творчого засвоєння мистецьких явищ в процесі навчання майбутніх музикантів-педагогів неможливий без емпатії. За А. Козир, прояв емпатії у процесі взаємодії свідчить про загальну установку не стільки на формальний бік спілкування, скільки на входження в його прихований зміст, психічний стан іншої людини, що виражається, передусім, невербальними засобами: інтонацією, мімікою, жестами, проявами перцепції тощо [2, 137].

Слід зазначити, що слово “емпатія” створено від “*empathys*”, точний переклад якого – “дратівливий, страшний, страждальницький, стражденний”. Приймаючи це до уваги, емпатія інтерпретується як “добррозичливе розуміння”, “сердечність, душевність” [4, 180] і визначається як “специфічний засіб пізнання людини людиною”, який розглядається як глибоке розуміння почуттів, психічних станів іншої особистості [2, 137].

Здатність до емпатії у майбутнього музиканта-педагога, насамперед, проявляється під час підготовки до занять, коли він ніби “стає у позицію” учнів, передбачаючи труднощі сприйняття навчального матеріалу, моделюючи непередбачувані ситуації під час досягнення музичних творів тощо. В цьому процесі рішучого значення набуває спроможність студентів до прояву рефлексивних здібностей, серед яких М. Лазарев виокремлює: високу самоорганізацію, самокритичність, адекватну самооцінку, цілеспрямованість, високий рівень інтуїтивної рефлексії і емпатії, емоційну чутливість до внутрішнього світу учня, тактовність [3, 30].

З цієї точки зору, доцільно підкреслити, що природа інтуїції дуже важко піддається розумінню. Інтуїція, як один із засобів усвідомлення людиною дійсності, є таким феноменом, у якому інтегруються сприймання, мислення, уява та почуття [2, 136]. Інтуїція, як особливий вид психічної діяльності, що виступає важливою ланкою творчого процесу та сприяє оригінальній слуховій та виконавській інтерпретації художньо-образного змісту музичного твору, в системі музично-педагогічних впливів проявляється в

ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ЕМОЦІЙНИЙ НАПРЯМ НАВЧАННЯ: СУТНІСТЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

миттєвих педагогічних знахідках, характеризується прийняттям моментальних рішень. Швидкість досягнення результату на основі інтуїтивного пошуку повідомляє розумовим процесам інші характеристики руху, які не завжди пояснюються з точки зору логіки. Тому цілеспрямований розвиток інтуїції вимагає специфічних підходів та умов. Суб'єктивно-особистісне бачення педагогічної практики, розкріпачення власного "я", прийняття індивідуальних переваг як рушійного моменту педагогічного вибору – вирішальні передумови пробудження інтуїції [5, 42].

Узагальнюючи вищезазначене, доцільно підкреслити, що процес пізнання, оцінювання і творення мистецтва – результат перебігу психічних процесів, що контролюються і не контролюються свідомістю. Понятійно-почуттєве співіснує в акті сприймання художніх образів, їх оцінки і створення з інтуїтивним [5, 83]. Отже, педагогічна детермінація художньо-навчального процесу має неодмінно враховувати як усвідомлювані, так і неусвідомлювальні мистецькі дії учасників навчання.

Висновок. Таким чином матеріали даної роботи доводять доцільність та своєчасність дослідження екзистенційно-емоційного напрямку навчання музикантів-педагогів як суттєвого аспекту теоретичних засад модернізації мистецької освіти. Насамкінець, вважаємо за доцільне підкреслити, що подальша розробка проблеми має віддзеркалювати питання визначення музично-виконавської культури майбутніх фахівців, методики формування фахової

майстерності в контексті екзистенційно-емоційного напрямку навчання тощо.

1. Додонов Б.И. Эмоция как ценность / Б.И. Додонов. – М.: Политиздат, 1978. – 272 с.

2. Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] / А.В. Козир. – К.: Вид-тво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – 380 с.

3. Лазарев М.О. Основи педагогічної творчості: навч. посібник для пед. ін-тів та системи підвищення кваліфікації вчителів / М.О. Лазарев. – Суми: ВВП "Мрія"-ЛТД, 1993. – 144 с.

4. Лэнгле А. Введение в экзистенциально-аналитическую теорию эмоций: прикосновение к ценности / А. Лэнгле // *Вопр. психологии.* – 2004. – №4. – С. 3 – 20.

5. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

6. Психология творчества / Под ред. Я.А. Пономарева. – М.: Вища школа, 1990. – 254 с.

7. Психологічний словник / За ред. В.І. Войтка. – К.: Вища школа, 1982. – 216 с.

8. *Философский энциклопедический словарь.* – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

9. *Філософія: підручник для вищої школи / За ред. В.Г. Кременя, М.І. Горлача.* – 3-є вид., перероб. та доп. – Х.: Прапор, 2004. – 736 с.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2011

12 липня 2011 року
День святих Петра і Павла

12 липня християни східної традиції вшановують пам'ять святих апостолів Петра і Павла. Церква називає їх Первоверховними, бо ці апостоли особливо потрудилися в поширенні Христового вчення серед язичницьких народів.

Напередодні цього свята завершується піст, який отримав назву Петрівка. Він починається за тиждень від свята Трійці. Заздалегідь перед днем святих Петра і Павла люди за старих часів дуже ретельно готувалися, зокрема білили хати, прибирали на подвір'ях, і всередині осель. Зранку побожні люди святково вдягалися й обов'язково йшли до церкви.

